

ELŻBIETA CHĄDZYŃSKA

Politechnika Wrocławska

**PRZESTRZEŃ PUBLICZNA MAŁEGO MIASTA
JAKO INTEGRALNY ELEMENT
STRUKTURY SYSTEMU MIEJSKIEGO**

Abstract: Public Space of Small Town as an Integral Element of City System Structure.

Areas of public space in Polish cities reflect the influences of both the successive processes of urbanization, changing the rules for the management of space and the processes of globalization. Despite of many interesting projects of the revitalization of historic centers in cities and attempting to manage of post industry areas, we are dealing with multiple examples of degraded body and the effects of uncontrolled and disaster investment activity of different operators.

Regardless of the size of urban system – public spaces, seen as its integral part, should serve specific purposes. Creation of a public space made the image of the city and improves the quality of life of its inhabitants. It represents – at the same time – the element which raises the attractiveness of the city. Analysis of selected examples shows that the process of creating public spaces in cities can be compared to the process of modeling system. Depending on local circumstances, the system can take a slightly different form. Small towns presented later on are examples of the application of Howard's idea in Poland.

Wstęp

Intensywne przemiany społeczno-gospodarcze w XIX w. wpłynęły istotnie na obraz europejskich miast. Niedogodności życia w mieście spowodowane gwałtownym rozwojem przemysłu, napływem ludności wiejskiej do miast, problemami komunikacyjnymi zapoczątkowały rozwój teorii poszukujących poprawy istniejącej sytuacji, czego wyrazem była Karta Ateńska uchwalona w 1933 r. na Międzynarodowym Kongresie Architektury Nowoczesnej. Pojawiły się również propozycje przyjaznych człowiekowi, dobrze zorganizowanych przestrzeni, jak np. teoria miast-ogrodów Howarda¹ czy bardziej współczesna metoda wzorców projektowych Alexandra².

¹ Wróbel (1971).

² Alexander (2008).

Schemat „idealnej struktury miasta” przedstawia też tzw. struktura łańcuchowo-trójkątna zaproponowana przez Zipsera w 1964 r.

Obszary przestrzeni publicznej w polskich miastach odzwierciedlają wpływy zarówno następujących po sobie procesów urbanizacji, zmieniających się zasad gospodarowania przestrzenią, jak i procesów globalizacji. Oprócz pojawiających się coraz częściej ciekawych projektów rewitalizacji zabytkowych centrów miast, prób ożywiania terenów zdegradowanej zabudowy czy zagospodarowania terenów poprzemysłowych przez lokalizację w nich nowych, innych funkcji, mamy do czynienia z wieloma przykładami zdegradowanej i zaniedbanej tkanki miejskiej oraz efektami niekontrolowanej i żywiołowej aktywności inwestycyjnej różnych podmiotów gospodarczych. W rezultacie przestrzeni wielu współczesnych miast, silnie zurbanizowanych, zatłoczonych i często przeinwestowanych, wciąż odbiega od idei zawartej w Karcie Ateńskiej³.

Niezależnie od wielkości systemu miejskiego przestrzenie publiczne, postrzegane jako integralna jego część, powinny służyć określonym celom. Współczesne myślenie o przestrzeni publicznej na poziomie lokalnym zakłada, że obszar taki powinien zawierać funkcję usług podstawowych w zakresie handlu, służby zdrowia, oświaty i kultury oraz terenów rekreacyjnych i sportowych dla wszystkich mieszkańców.

W małych miastach centralny punkt przestrzeni publicznej najczęściej nadal mieści się w historycznej przestrzeni rynków. Nie występują w nich radykalne zmiany, raczej można zauważyć zmiany form handlu czy wypoczynku mieszkańców. Dlatego istotna jest ciągłość procesu budowy lokalnych systemów przestrzeni publicznych, pełniących docelowo różnicowany, bogaty zestaw funkcji. Taka przestrzeń publiczna stanowi element scalający, zapewniający optymalną dostępność wszystkich ważnych, publicznych ofert danej miejscowości. Kreowanie przestrzeni publicznej współtworzy obraz miasta, podnosząc jakość życia jego mieszkańców. Jest jednocześnie elementem podnoszącym atrakcyjność miasta.

Prezentowane wybrane przykłady polskich małych miast ukazują rosnące znaczenie dobrej przestrzeni publicznej. Podejmowane są liczne działania na rzecz rewitalizacji przestrzeni publicznych, wskazujące na to, że przestrzeń ta została zauważona przez władze lokalne i mieszkańców i obecnie jest traktowana jako czynnik decydujący o konkurencyjności miasta. Wiele przykładów pokazuje również skalę zaniedbań i degradacji wartościowych przestrzeni publicznych, zwłaszcza w małych miastach.

Przestrzenie publiczne w miastach, stanowiące ważny element systemu miejskiego kształtowane są według pewnych określonych wzorców. Na podstawie analizy wybranych przykładów podjęto próbę sformułowania odpowiedzi na następujące pytania: Czy przedstawione wzorce spełniają zadania stawiane przed systemami przestrzeni publicznych w miastach, jaka część założeń urbanistycznych ukształtowanych w przeszłości według idei Howarda przetrwała do czasów współczesnych i czy jest nadal aktualna?

³ Szczepańska (2011).

1. Wybrane teorie kształtowania przestrzeni w miastach

Dynamiczny rozwój przemysłu i napływ ludności wiejskiej do miast w XIX w. przyczyniły się do powstania licznych patologii występujących w ich przestrzeni: przeludnienia, bezdomności, pogorszenia warunków życia, zagrożenia epidemiami. Z czasem strefy podmiejskie zaczęły rozrastać się w sposób niekontrolowany. Szlaki komunikacyjne stały się niewydolne. Pojawiły się trudności z zaopatrzeniem w wodę. Kryzysowa sytuacja w miastach stała się impulsem do opracowania nowych koncepcji urbanistycznych i podjęcia prób rozwiązania narastających problemów społecznych. Chodziło o stworzenie przestrzeni zapewniającej mieszkańcom pracę, mieszkanie i miejskie wygody oraz dostęp do otwartych terenów zieleni stwarzających warunki do wypoczynku i kontaktu z przyrodą. Potrzeba nowego podejścia do przestrzeni miasta znalazła swoje odbicie w kolejnych wersjach Karty Ateńskiej. Karta Ateńska z 1933 r. postulowała rozdzielenie obszarów funkcjonalnych miasta i stworzenie racjonalnej i zdrowej przestrzeni życia. Nowa Karta Ateńska (1986) przedstawiła wizję przyszłości miast europejskich, wyrażającą szeroko podzielane poglądy europejskich urbanistów. Jest to wizja sieci miast, które spełniają następujące kryteria:

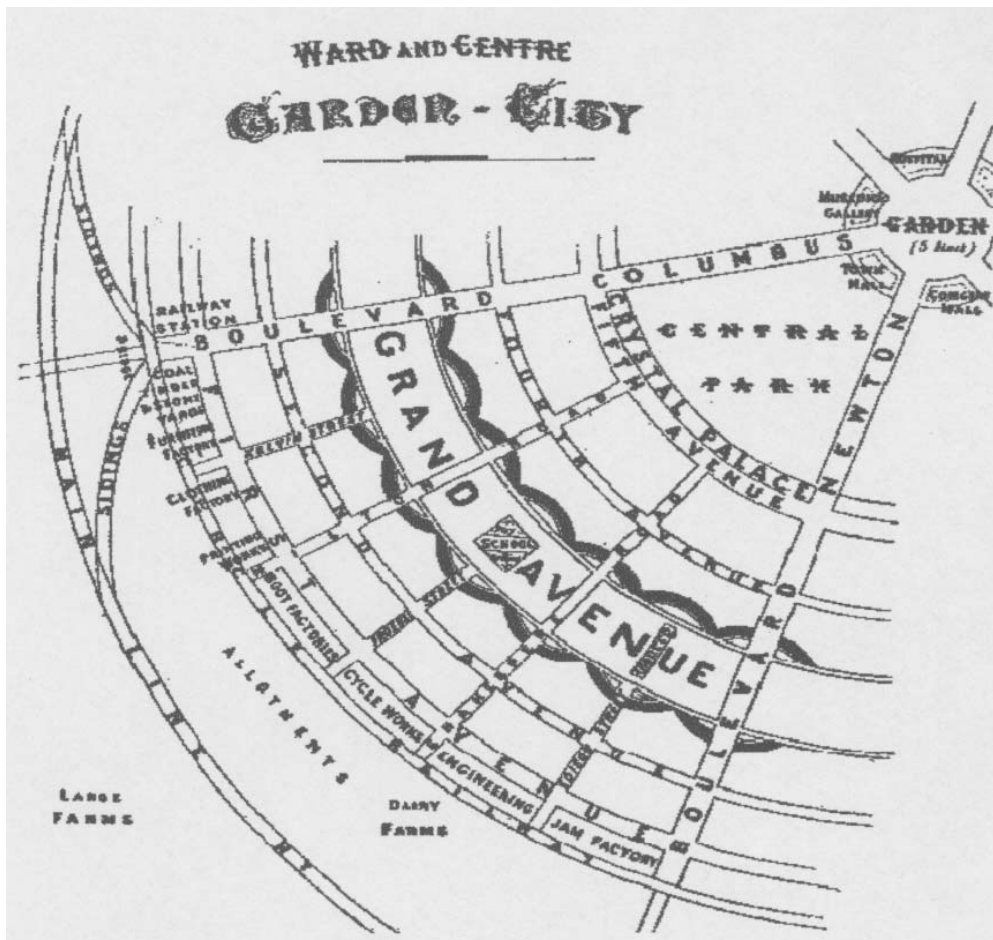
- zachowują bogactwo i zróżnicowanie kulturowe wynikające z ich długiej historii oraz umiejętnie łączą swą teraźniejszość i przyszłość z przeszłością;
- są powiązane w sieci o wielorakim znaczeniu i funkcji;
- przyczyniają się w decydującym stopniu do dobrobytu i wygodnego życia ich mieszkańców;
- łączą harmonijnie środowisko zurbanizowane ze środowiskiem przyrodniczym.

Szczególnie dwa ostatnie postulaty dotyczące współcześnie ważnych zagadnień wiążą się z problematyką przestrzeni publicznych i ideą rozwoju zrównoważonego.

1.1. Idea miasta-ogrodu Howarda

Odpowiedzią na zapotrzebowanie nowych koncepcji rozwoju miast w XIX w. stała się angielska idea miasta-ogrodu (ang. *garden-city*) oparta na teorii „trzech magnesów” (ryc. 2). Howard pragnął połączyć zalety życia w mieście i na wsi, eliminując jednocześnie ich wady. Tworzone przez niego schematy miast-ogrodów – operujące strefami funkcjonalnymi miały znaczenie teoretyczne. Wszystkie jego rysunki były opatrzone uwagą, że są to tylko diagramy⁴. Idea oparta była na wizji miast samowystarczalnych ekonomicznie i kulturowo, o ograniczonej liczbie mieszkańców, pozbawionych skrajnego ubóstwa, brudu i przestępczości, otoczonych przez pasy zieleni i pól uprawnych zaopatrujących je w zdrową żywność. Środek miasta miał być przeznaczony na park centralny z rozmieszczonymi wokół niego budynkami użyteczności publicznej, jak ratusz, muzeum, teatr, biblioteka itp. Dookoła parku zaplanowano szklaną galerię z krytą

⁴ <http://free.art.pl/podkowa.magazyn/nr49/domaradzki.htm>.

Ryc. 1. Miasto-ogród według E. Howarda. Diagram stref funkcjonalnych
 Źródło: www.library.cornell.edu/Reps?DOCS/Howard.

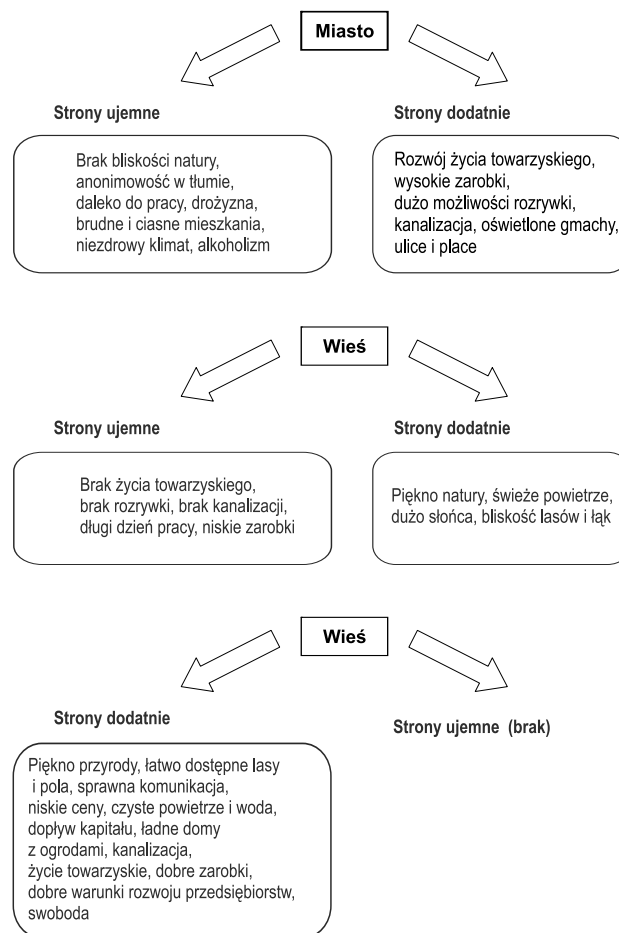
promenadą, ogród zimowy i sklepy. Dalsze części miasta z domami w ogródkach miało stanowić kilka pierścieniowych bulwarów, z których środkowy, jako „wielka promenada”, zawierałby szkoły, boiska, place zabaw i kościoły. Zewnętrzną strefę miasta miały stanowić tereny uprawne (ryc. 1). Miasto-ogród miało zajmować obszar 2450 ha, z czego 450 ha w formie koła o promieniu 1,2 km miały stanowić obszary zabudowane, zaś pozostałe 2000 ha miały tworzyć tereny zielone i pola uprawne otaczające miasto.

Nowo zakładane miasta-ogrody miały być satelitami, odciążającymi istniejące wielkie miasto macierzyste. Zakładano, że graniczna liczba mieszkańców w mieście satelitarne nie powinna przekraczać 30 000. Po osiągnięciu tej wielkości miały tworzyć się następne miasta satelitarne spełniające zadanie deglomracji miasta macierzystego (Wróbel 1971).

Koncepcja Howarda wzbudziła żywe zainteresowanie. Idea zyskała licznych naśladowców w Anglii, Stanach Zjednoczonych, Niemczech i Francji. Wpływ wizji Howarda rozprzestrzenił się szybko w różne miejsca, jednak jej realizacja wyglądała nieco inaczej w każdej części świata, ponieważ plany poszczególnych miast-ogrodów różniły się w zależności od warunków lokalnych.

W XX w. idea Howarda dotarła również do Polski. Miała nieco inny charakter niż ten pierwotnie założony. Za najbardziej wierne odbicie idei miasta-ogrodu uważane jest miasto Giszowiec (obecnie dzielnica Katowic).

Pierwszą realizacją idei Howarda na ziemiach polskich było miasto Żąbki (k. Warszawy), a w późniejszych latach Młociny, Podkowa Leśna, Komorów, Czeraniaków, Żoliborz Oficerski, Pogórze Leśne, Adamów-Zalesie i Jabłonna (Różańska,

Ryc. 2. Zalety miasta-ogrodu według teorii „trzech magnesów” w porównaniu z miastem i wsią

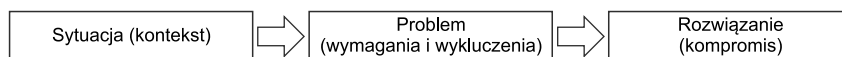
Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Szczepańska (2011), s. 77-89.

Krogulec 2004). Bardzo często budownictwo utrzymane w tej konwencji otoczone bujną i zróżnicowaną roślinnością odgrywa rolę uzdrowisk i letnisk. Każde z nich cechuje się niepowtarzalną atmosferą.

Niektóre małe miasta-ogrody powstające w XX w. jako samodzielne organizmy stanowią dzisiaj dzielnice dużych miast. Do takich miast należą np. Karłowice, będące obecnie dzielnicą Wrocławia, czy wspomniany już Giszowiec.

1.2. Język wzorców projektowych Alexandra

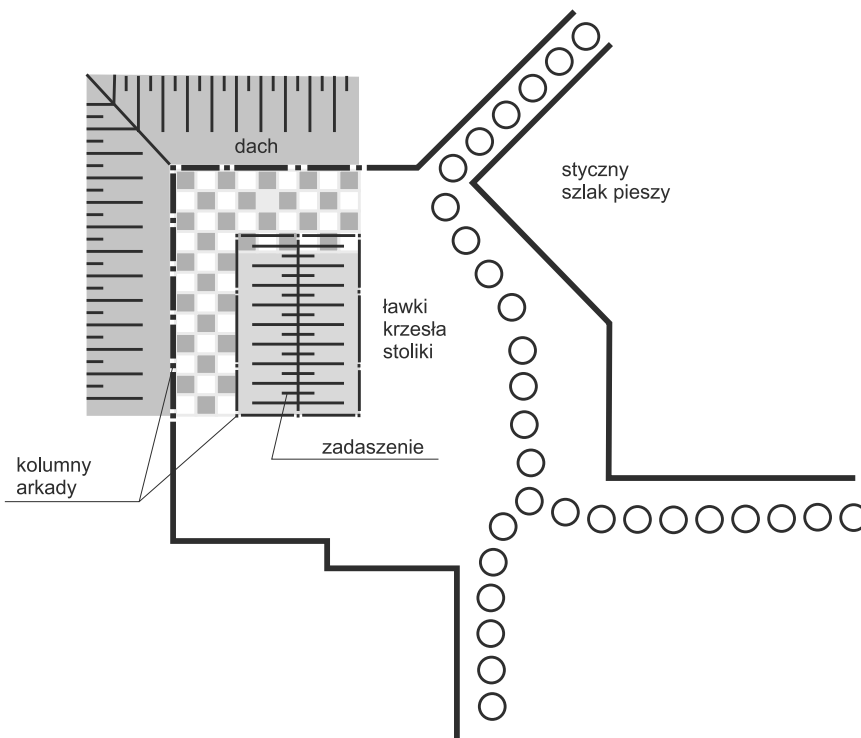
Innym przykładem podejścia będącego próbą racjonalnego ogarnięcia urbanistycznego chaosu odziedziczonego po procesach industrializacji w XIX w., a także idei modernistycznych ignorujących potrzeby społeczne – jest system wzorców projektowych Alexandra. Autor, na podstawie dawnych i współczesnych rozwiązań, które sprawdziły się w różnych miejscach i w różnych sytuacjach, tworzy tzw. *wzorce* czyli elementy systemu przestrzennego na zasadzie:

Koncepcja Alexandra jest przeciwieństwem modelu funkcjonalistycznego. Zaleca wzajemne przeplatanie różnych funkcji, tak aby lepiej służyły mieszkańcom i kształtowały jakość życia na danym terenie. Postępowanie takie ma służyć powiązaniu przestrzeni, pracy i zamieszkania w jedną całość. Podstawowym elementem w modelu Alexandra jest tzw. elementarna przestrzeń publiczna.

Zgodnie z teorią Alexandra taka przestrzeń publiczna może być zlokalizowana w miejscu, w którym zbiega się kilka ciągów pieszych, w „załamaniu” ciągu pieszego lub wokół placu. Krawędzie ograniczające mogą tworzyć otaczające elewacje, można dodać kolumnadę oraz zadaszenie. Obok niej często tworzy się otwarty dziedziniec oraz miejsca do siedzenia i odpoczynku (Łukowicz 2008).

Według Alexandra każda jednostka osadnicza jest złożoną całością, która powinna gwarantować zaspokojenie potrzeb jej mieszkańców. Uciążliwości związane z urbanizacją powinny być łagodzone przez ograniczanie skali lub świadome kształtowanie przestrzeni publicznych, zwłaszcza terenów zielonych, które mają odgrywać rolę izolacyjną. Wyklucza się duże, monofunkcyjne i oddalone od siebie strefy przemysłowe, mieszkaniowe i usługowe. Miejsca pracy należy lokalizować w pobliżu miejsc zamieszkania, tak aby były dostępne w zakresie dojścia pieszego lub dojazdu rowerem (odpowiednio kształtowany układ ciągów pieszych i ścieżek rowerowych). Przestrzeń publiczna jest porównywana do systemu nerwowego w organizmie miejskim. Powinna więc obsługiwać cały obszar miasta od przestrzeni w osiedlu, przez lokalne centra i ich połączenia aż do miejskiego centrum. W systemie przestrzeni publicznych tworzonych z wykorzystaniem *wzorców* Alexandra można wyróżnić cztery grupy obiektów:

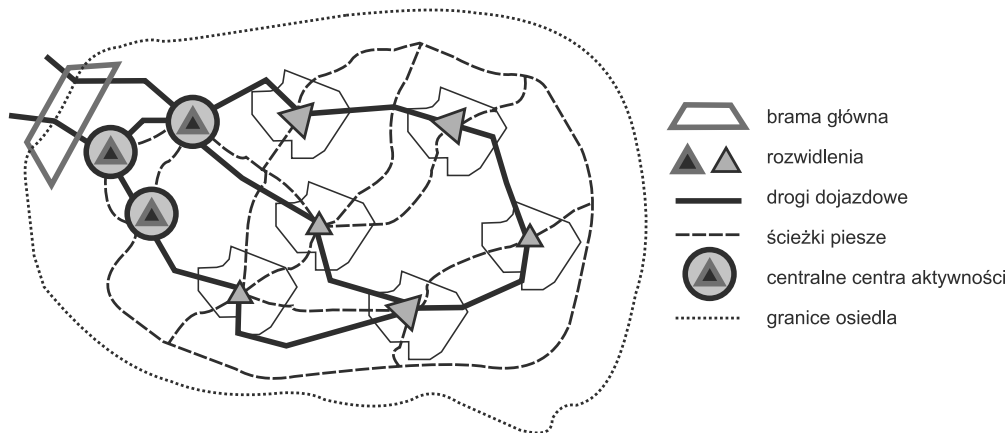

Ryc. 3. Elementarna przestrzeń publiczna w modelu Alexandra

Źródło: http://www.struktura.eu/resources/Art_Przestrzen_publiczna_ChAlexander.html (ryc. 3,4).

- punkty koncentracji życia publicznego na poziomie lokalnym pojedynczego osiedla (elementarna przestrzeń publiczna – ryc. 3);
- wzajemne powiązania między centrami lokalnymi;
- obiekty decydujące o charakterze funkcjonalnym tych przestrzeni;
- elementy kształtujące estetykę i atrakcyjność.

Ukształtowanie przestrzeni publicznej, jej zasób funkcjonalny i wyposażenie powinny umożliwiać mieszkańcom aktywne uczestnictwo we wspólnym zarządzaniu jednostką osadniczą. Z każdym poziomem przestrzeni związane są określone zasady partycypacji obywateli w życiu publicznym. Każdy z wzorców proponowanych do konstruowania przestrzeni publicznej stanowi ośrodek usługowy dla różnych poziomów organizacji miasta (ryc. 4). Aby umożliwić kontakty mieszkańców w przestrzeni publicznej na różnych poziomach hierarchii potrzebny jest sprawny układ komunikacyjny. W modelu Alexandra proponuje się, aby z wyjątkiem miejsc, gdzie intensywność ruchu jest bardzo wysoka lub niska, szlaki piesze były planowane jako prostopadłe do dróg komunikacji kołowej, tak aby szlaki stopniowo stały się drugą siecią, odrębną od systemu drogowego i ortogonalną do niego. Strukturę systemu transportowego w systemie miejskim określają następujące zasady:

Ryc. 4. Przykład konstrukcji przestrzeni osiedla w modelu Alexandra

Źródło: Rysunek własny na podstawie: http://www.struktura.eu/resources/Art_Przestrzen_publiczna_ChAlexander.html

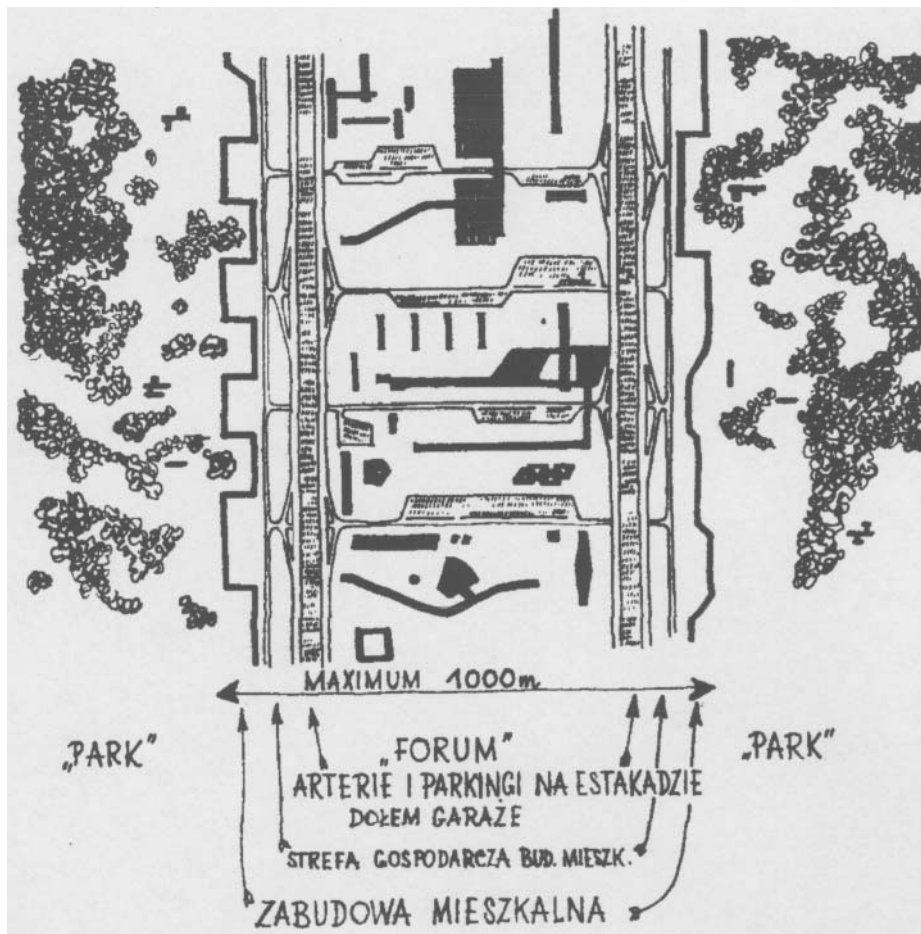
- rozplanowanie przestrzeni w sposób, który umożliwia ograniczenie dalekich dojazdów,
- zapewnienie sprawnego transportu publicznego i skierowanie intensywnego ruchu na peryferia.

W sytuacji wyczerpania wszystkich wymienionych środków należy wprowadzić kontrolowany dostęp ruchu kołowego do jednostek osadniczych.

System kształtowania i projektowania przestrzeni z użyciem „języka wzorców” pozwala odnaleźć rozwiązania proste i oszczędne, mniej uciążliwe dla środowiska i ludzi. Zapewnia przy tym zestaw elementarnych rozwiązań dla poszczególnych problemów oraz zbiór kryteriów pozwalających ocenić projektowane struktury.

1.3. Struktura trójkątowo-łańcuchowa

Podstawową jednostką tej struktury jest pasmo zawierające zabudowę mieszkaniową rozmieszczoną wzdłuż arterii komunikacyjnych, z dostępem do dwóch rodzajów przestrzeni miejskiej: tzw. forum zawierającego infrastrukturę techniczną, miejsca pracy i usługi oraz „parku”, który stanowią odpowiednio duże tereny zieleni. Zieleń powinna być skumulowana w taki sposób, aby mógł się wytworzyć jednolity system o wielokrotnionym oddziaływaniu klimatycznym i powinna znajdować się w bliskim otoczeniu mieszkania. Łącząc pasma ze sobą, np. wzdłuż boków trójkąta równobocznego (co daje najkrótszą sieć połączeń) otrzymamy oszczędną, bogatą w zielen strukturę policentryczną (ryc. 5).

Ryc. 5. Pojedyncze pasmo w strukturze trójkątowo-łańcuchowej
 Źródło: Zipser (1964).

2. Wybrane przykłady przestrzeni publicznych w małych miastach

2.1. Karłowice

Karłowice, podwrocławskie miasteczko (obecnie dzielnica Wrocławia) to osiedle w dużej części willowe. W 1911 r. niemiecki architekt Paul Schmitthenner rozpoczął budowę *Gartenstadt Carlowitz* (miasto-ogród Karłowice). Wzdłuż głównej osi Karłowic, jaką stanowiła Aleja Kasprowicza, gdzie znajdował się również wzniesiony w 1900 r. pseudogotycki kościół św. Antoniego z klasztorem franciszkańskim oraz klasztor urszulanek (obecnie szpital), posadzono krzewy róż. W 1914 r. przy

karłowickim rynku (obecnie Pl. J. Piłsudskiego) wybudowano piękną gospodę według projektu wrocławskiego architekta Ericha Graua. Zrealizowano również kilka domów mieszkalnych ze sklepami na parterze. Ostatecznie plac został urbanistycznie ukształtowany w 1927 r. według założeń Graua. Zieleń zaprojektowali w 1932 r. Erwin Klein i Fritz Hannisch. W 1930 r., dzięki zagospodarowaniu rejonu placu Daniłowskiego (Drabizius Platz), Karłowice zyskały nowy, interesujący element przestrzenny, zakomponowany wokół stojącej nieopodal wieży ciśnień.

W przydomowych ogrodach rosły różne gatunki drzew i krzewów tworząc piękne otoczenie dla budynków. W czasie wojny część z nich uległa zniszczeniu, ale niektóre ciekawe okazy ocalały do dziś. Obecni właściciele posesji wykorzystują dużą różnorodność oraz dostępność drzew i krzewów, robią też nowe nasadzenia, które można oglądać spacerując uliczkami Karłowic⁵. W okresie powojennym wybudowano kilka budynków wielokondygnacyjnych, a w ostatnich latach powstało dwupiętrowe osiedle przy ul. Chrzanowskiego. Karłowice nie są klasycznym przykładem miasta-ogrodu zgodnym z wizją Howarda. Tworząc je nastawiono się głównie na lokalizację w tym miejscu funkcji mieszkaniowej jednorodzinnej, położonej wśród bujnej zieleni. Dzielnica nie ucierpiała w czasie wojny, zachował się dawny układ urbanistyczny. Powstające obecnie obiekty usługowe nie zakłócają charakteru dzielnicy.

2.2. Ząbki

W latach 80. XIX w. Ząbki wchodziły w skład dóbr hrabiowskiej rodziny Ronikerów i liczyły 600 mieszkańców. W 1862 r. została uruchomiona kolej żelazna z Warszawy do Petersburga, która spowodowała napływ ludności i ożywienie gospodarcze. W tym samym roku powstała pierwsza szkoła. W 1912 r. rozparcelowano część majątku hrabiego Ronikera według projektu konkursowego prof. Tołwińskiego i rozpoczęto budowę miasta-ogrodu. Idea urbanistyczna zawarta w zwycięskim projekcie została zrealizowana tylko częściowo. W okresie międzywojennym nastąpiło ożywienie budownictwa murowanego na bazie miejscowych cegielni. Do dziś zachowało się kilka obiektów o wartości zabytkowej.

Po parcelacjach nawiązujących stylem urbanistycznym do idei miasta-ogrodu, na zalesionych działkach wznoszono komfortowe wille letnie, pensjonaty letniskowe i rezydencje przeznaczone dla warszawskich elit biznesowych, inteligencji i przedstawicieli świata artystycznego. Osiedla te nie w pełni odzwierciedlają idee Howarda. Pierwotny projekt przebudowy Ząbek zakładał powstanie rynku jako centralnego, reprezentacyjnego miejsca spotkań, integrującego przestrzeń społeczną miasta. Rynek jednak nie powstał, a współcześnie szanse na jego utworzenie zostały zaprzepaszczone dzięki sprzedaży terenu i wybudowaniu na nim osiedla deweloperskiego⁶.

⁵ Na podstawie: <http://www.psiepole.com.pl/wiadomosci/aktualnosci/327-karowice-miasto-ogrod>.

⁶ <http://swiatkiewicz.blog.onet.pl/Pare-slow-o-Zabkach-miescie-og,2,ID417118966,n>.

Według danych GUS, Ząbki zajęły drugie miejsce w Polsce pod względem najwyższego wzrostu liczby ludności w ostatnich kilkunastu latach (15 866 w 1995 r. – 28 644 w 2007 r.).

2.3. Podkowa Leśna

Najbardziej znanym i najlepiej zachowanym miastem-ogrodem w Polsce jest Podkowa Leśna. Początki miejscowości sięgają 1925 r. Powstała wtedy spółka z o.o. Miasto Ogród Podkowa Leśna i plan urbanistyczny przygotowany przez warszawskiego architekta Antoniego Jawornickiego. Powstanie miasta związane jest bezpośrednio z budowaną w latach 20. XX w. Elektryczną Koleją Dojazdową (obecnie Warszawska Kolej Dojazdowa). Wynikiem tego jest specyficzny układ urbanistyczny oparty na koncentrycznych ulicach-alejach otaczających dworzec kolejki. Podkowa zachowała swój pierwotny charakter, ponieważ nie postawiono w niej wielorodzinnych blokowisk. Plany zagospodarowania dopuszczają zabudowę maksymalnie dwukondygnacyjną, nie wyższą niż 12 m od gruntu. Dwie trzecie miasta nadal zajmują publiczne tereny leśne. Większość terenów prywatnych (ok. 70%) stanowią również działki leśne. Zachowany został pierwotny, koncentryczny układ urbanistyczny, stanowiący zamkniętą, luksusową enklawę⁷.

W 1981 r. Podkowa Leśna została wpisana do rejestru zabytków. Autorzy *Studium dla Podkowy* za najistotniejsze elementy układu przestrzennego uznali układ terenów zielonych i podstawowy układ przestrzeni publicznych. Kształt przestrzeni publicznej zapisany w planie nie znajduje jednak potwierdzenia w rzeczywistości. W Podkowie Leśnej przestrzeń publiczna pozostaje na co dzień zaniedbaną i zdegradowaną. Do poprawy obrazu miasta konieczne są działania prowadzące do podniesienia jakości przestrzeni publicznej⁸.

Podsumowanie

Przedstawione teoretyczne wzorce kształtowania przestrzeni w mieście chociaż opierają się na różnych modelach, mają kilka wspólnych cech. Postulują następujące charakterystyki przestrzeni w odniesieniu do przestrzeni publicznych. Są to:

- ciągłość zagospodarowania przestrzeni publicznych,
- hierarchiczność struktury,
- znaczenie terenów otwartych i zieleni miejskiej,
- dostępność terenów publicznych i ich jakość,
- kształtowanie ciągów pieszych.

⁷ <http://www.polityka.pl/rynek/gospodarka/300663,1,zielone-miasta-ogrody.read>.

⁸ <http://free.art.pl/podkowa.magazyn/nr49/domaradzki.htm>.

W praktyce każdy z przedstawionych modeli może być pomocnym narzędziem kształtowania przestrzeni publicznej jako złożonego systemu spełniającego zadania zaspokajania potrzeb mieszkańców na różnych stopniach hierarchii organizacyjnej przestrzeni.

Jak pokazują przykłady, zastosowanie konkretnego modelu do określonego obszaru nie zawsze wykorzystuje wszystkie proponowane elementy. Decyduje o tym wiele czynników, jak: wielkość obszaru i jego wielorakie uwarunkowania, przepisy prawne, tradycja czy wreszcie opinie lokalnej społeczności i jej otwartość na zmiany.

W przypadku idei Howarda powstało wiele realizacji w różnych miejscach na świecie znacznie różniących się od siebie. Na ogół cechują się koncentrycznym układem połączeń z charakterystycznymi zaokrąglonymi uliczkami. Wiele historycznych układów urbanistycznych zachowało się do dzisiaj. Część wymaga rewitalizacji, co z różnych względów nie zawsze jest możliwe.

Niektóre z miast-ogrodów, a także dzielnic Warszawy od kilku lat wspólnie realizują projekt *Otwarte Ogrody*. *Projekt zrodził się z chęci ratowania i promocji najcenniejszych zasobów kulturowych i naturalnych przedwojennych, mazowieckich miast-ogrodów, uzdrowisk i lotnisk. Po raz pierwszy Otwarte Ogrody udało się zrealizować w podwarszawskim mieście-ogrodzie Podkowa Leśna w 2005 r. w 80 rocznicę powstania miasta.*

*Podstawą koncepcji Festiwalu Otwarte Ogrody, opracowanej specjalnie dla miast-ogrodów, jest współpraca wielu osób, organizacji pozarządowych, samorządu, instytucji i firm, które w swoich działaniach kierują się otwartością i zaangażowaniem na rzecz ochrony i rozwoju swoich miejscowości*⁹.

Wobec ciągle trwającego w Polsce procesu suburbanizacji, w wyniku którego więcej osób przenosi się z dużych miast do mniejszych lub na wieś niż odwrotnie, odżywa idea miasta-ogrodu, które może stanowić ciekawą propozycję łączącą walory miejskie i wiejskie w jednym organizmie miejskim.

Idea Alexandra stanowi zbiór elementów „konstrukcyjnych” opartych na dobrze znanych sytuacjach. Autor tworząc *język wzorców* uporządkował zbiór przyjętych elementów grupując je odpowiednio do stopnia zorganizowania przestrzeni. Tworząc projekt na podstawie tej propozycji można wykorzystać tylko niektóre z proponowanych elementów dopasowując je do konkretnej sytuacji planistycznej.

Podobnie należy odnieść się do propozycji organizacji przestrzeni zawartej w strukturze łańcuchowo-trójkątowej. Propozycja umieszczenia komunikacji kołowej na estakadach odnosi się raczej do dużego miasta. W małym mieście można wykorzystać pozostałe elementy przyjmując inny wzorzec komunikacyjny.

Przestrzeń publiczna określona jest w obowiązującej *Ustawie o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym* jako: „obszar o szczególnym znaczeniu dla za-

⁹ <http://www.otwarteogrody.pl/>.

spokojenia potrzeb mieszkańców, poprawy jakości ich życia, sprzyjający nawiązaniu kontaktów społecznych ze względu na jego położenie oraz cechy funkcjonalno-przestrzenne” (*Ustawa...* 2003).

Zadaniem przestrzeni publicznej jest zintegrowanie ważnych obiektów, miejsc i lokalizacji. Mamy do czynienia z ciągłym systemem a nie pojedynczymi przedsięwzięciami. Proces tworzenia (odtworzenia) „dobrej przestrzeni publicznej” jest długotrwały, dlatego powinien przebiegać od tworzenia pojedynczych założeń, często wyraźnie wyspecjalizowanych, do stworzenia lokalnych systemów przestrzeni publicznych, które mogą pełnić różne funkcje zaspokajając potrzeby lokalnej społeczności oraz przyciągając turystów.

Literatura

- Alexander Ch., 2008, *Język wzorców. A Pattern Language, miasta budynki konstrukcja*. GWP, Gdańsk.
- Böhm A., 2006, *Planowanie przestrzenne dla architektów krajobrazu. O czynniku kompozycji*. Wyd. Politechniki Krakowskiej, Kraków.
- Domaradzki K., 2006, *Podkowa Leśna a procesy urbanizacyjne*. Podkowiński Magazyn Kulturalny, nr 49.
- http://www.struktura.eu/resources/Art_Przestrzen_publiczna_ChAlexander.html.
- Łukowicz J., 2008, *Procesy i metody rewitalizacji: projektowanie systemu przestrzeni publicznej z wykorzystaniem wzorców projektowych Christophera Alexandra*. Praca dyplomowa.
- Różańska A., Krogulec T., 2004, *W kręgu idei miasta ogrodu*. Przyroda i miasto, T. IV. Wyd. SGGW, Warszawa.
- Szczepańska M., 2011, *Miasto-ogród jako przestrzeń zamieszkania, pracy i rekreacji – dawniej i dziś*, Studia PERIEGETICA, Zeszyty Naukowe Wielkopolskiej Wyższej Szkoły Turystyki i Zarządzania w Poznaniu, nr 6/2011.
- Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym* (10.05.2003).
- Wróbel T., 1971, *Zarys historii budowy miast*. Cz. 2. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk.
- Zipser T., 1964, *Struktura łańcuchowo-trójkątowa miasta nowoczesnego*. Zeszyty Naukowe Politechniki Wrocławskiej, Architektura VI, nr 81, Wrocław.